

Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych

Praca zbiorowa pod redakcją Idziego Panica

T. 1

Idzi Panic przy współpracy Bogusława Czechowicza, Aleksandra Dordy,
Zofii Jagosz-Zarzyckiej, Wiesława Kusia, Bożeny Małachowskiej i Janusza Spyry

Dzieje Cieszyna od zarania do schyłku średniowiecza (1528)

T. 2

Wacław Gojniczek, Janusz Spyra

przy współpracy Marzeny Bogus, Jerzego Gorzelika i Ireny Kwaśny

Cieszyn w czasach nowożytnych 1528-1848

T. 3

Marzena Bogus, Łucja Dawid, Wacław Gojniczek, Stefan Król, Irena Kwaśny,

Michael Morys-Twarowski, Krzysztof Nowak, Idzi Panic, Janusz Spyra

Cieszyn od Wiosny Ludów do III Rzeczypospolitej

Dzieje Cieszyna

od pradziejów do czasów współczesnych

Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych

Praca zbiorowa pod redakcją Idziego Panica

T. 3

Marzena Bogus, Łucja Dawid, Wacław Gojniczek, Stefan Król,
Irena Kwaśny, Michael Morys-Twarowski, Krzysztof Nowak, Idzi Panic,

Janusz Spyra

*Cieszyn od Wiosny Ludów
do III Rzeczypospolitej*

Cieszyn 2010

ternatach i posiłków oraz Katolicka Rodzina Sieroca pod przewodnictwem nauczyciela Rudolfa Kubaloka. Akcje dobroczynne na rzecz dzieci prowadził ewangelicki Frauen Verein im. Gustawa Adolfa pod kierownictwem córki ks. T. Haase Frei Haase. Działała Ewangelicka Bratnia Pomoc im. Gustawa Adolfa pod przewodnictwem ks. Karola Kulisza. Podobną działalność w środowiskach żydowskich prowadził Israelische Frauen – Wohltätigkeitsverein „Emilie Friedmann” pod przewodnictwem Deli Reik¹¹. Bez pomocy wpływowego Koła Przyjaciół Harcerstwa nie byłoby możliwe organizowanie akcji społecznych i kulturalnych przez miejscowy hufiec ani wspomaganie budowy domu harcerza im. Żwirki i Wigury. Swoją rolę w zakresie opieki społecznej kontynuowały też lokalne fundacje, choć ich majątek na skutek zmian politycznych znacznie się skurczył i na koniec 1932 roku wynosił 51 067 zł. W końcu lat trzydziestych były to fundacje: Alberta Hohenheisera, Pauli Lazarowej, Karla Kählera, ks. Gustawa H. Kłapsi, Rudolfa Bukowskiego, Leopolda Lewinskiego, Roberta Altmanna, ks. Jerzego Prutka, Andrzeja Zabystrzana, Pawła Langerę, Fasana, Jana Jerzego Greschlowitza, Leopoldyny Fedry, Karola i Marii Nawratilów, Alfonsa Mattera, które wołą powołanej przez władze Komisji zostały ze sobą finansowo powiązane i wspomagały ubogich, przytuliska dla starców, sierot i dzieci oraz działania na rzecz opieki nad grobami ludzi zasłużonych dla miasta, m. in. ks. Prutka. Fundacje ks. Prutka, Kluckiego, ks. Józefa Potiora, Adeli baronowej Mervill, Emilii Malatek, a także miejska im. Żwirki i Wigury wspomagały uczniów stypendiami¹².

11 Ogólna księga adresowa i przewodnik miasta Cieszyna. Cieszyn [1930], s. 56–57.

12 APC, AMC, sygn. 79; B. Polockowa: *Fundacje społeczne mieszkańców Cieszyna XV – XX w.*, „PC”. T. 6. 1993, s. 42–44.

Rozdział 10

Życie kulturalne Cieszyna w latach 1920–1939

Okres dwudziestolecia międzywojennego w dziejach Cieszyna zapisał się przede wszystkim tragicznym podziałem dokonany w 1920 roku. Kolejne lata upłynęły w okrojonym Cieszynie, jak i nowopowstałym Czeskim Cieszynie pod znakiem przystosowywania się do nowej sytuacji. Nieco w cieniu tych wydarzeń pozostaje życie kulturalne ówczesnego Cieszyna.

Literatura

W życiu literackim Cieszyna, jak i całego Śląska Cieszyńskiego, ważnym wydarzeniem było reaktywacja w 1929 roku „Zarania Śląskiego”. Czasopismo to ukazywało się już w latach 1907–1912. Do jego wznowienia przyczynił się jeden z założycieli, Ernest Farnik (1871–1944). Pracował jednak w Katowicach, dlatego przekazał obowiązki redakcyjne Gustawowi Morcinkowi (1891–1963), nauczyciel ze Skoczowa. Ten, zajęty pracą literacką i podróżami nie miał zbyt wiele czasu, dlatego sekretarzem redakcji pisma został inny skoczowski nauczyciel, Ludwik Brożek (1907–1976), który we wrześniu 1931 roku został przeniesiony do Cieszyna. W latach 30. XX wieku „Zaranie Śląskie”, wydawane przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze w Cieszynie (a od 1935 roku także przez Instytut Śląski w Katowicach), stało się „najważniejszym piśmie literackim” (Z. Hierowski) w ówczesnym województwie śląskim¹.

W Cieszynie mieszkała część współpracowników „Zarania”. Jeśli chodzi o literaturę, to najsłynniejszym z nich był Julian Przyboś (1901–1970). Ten poeta i eseista w latach 1927–1937 był nauczycielem języka polskiego i propedeutyki filozofii w cieszyńskich gimnazjach. W czasie pobytu nad Olzą Przyboś wydał dwa tomiki wierszy *Z ponad* (1930) i *W głąb lasu* (1932). W tym czasie w utworach poety pejzaż urbanistyczny został zastąpiony przez świat natury, je-

1 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 4, 19; L. Brożek: *Z dziejów „Zarania Śląskiego” (1907–1957)*. „ZS”. R. 20. 1957. Z. 1–2, s. 3–25; K. M. Heska: *Problematyka literacka w „Zaraniu Śląskim” w latach 1929–1939*. „ZS”. R. 30. 1967. Z. 2, s. 216–228; L. Brożek: *Z moich wspomnień o „Zaraniu Śląskim”*. „ZS”. R. 30. 1967. Z. 2, s. 229–240; Z. Hierowski: *Życie literackie na Śląsku 1922–1939*. Katowice 1969, s. 162–168; J. Miękina-Pindur: *Związki Ludwika Brożka z „Zaraniem Śląskim”*. „Watra” 1997, s. 85–95.

go twórczość stała się bardziej zwięzła. Cieszyński okres był też ważny w życiu osobistym Przybosia – związał się ze swoją uczennicą Marzeną Skotnicówną, która zginęła tragicznie w Tatrach w 1929 roku. Trzy lata później ożenił się z Bronisławą Koźdoniówną, pochodzącą ze Śląska Cieszyńskiego².

Michał Asanka-Japołł (1885–1953), podobnie jak Przyboś, trafił do Cieszyna jako nauczyciel gimnazjalny. Ten literat mieszkał nad Olzą w latach 1928–1932. Należał do redaktorów wznowionego „Zarania Śląskie”. Jako ciekawostkę można dodać, że od 1929 roku był korespondentem „Dziennika Chicagowskiego”³. Asanka-Japołł był też znawcą literatury włoskiej. W tym kontekście nie dziwią takie imprezy jak zorganizowany przez oba cieszyńskie gimnazja wieczór pieśni, muzyki i słowa włoskiego⁴.

Twórczością literacką parali się nie tylko nauczyciele, ale i absolwenci cieszyńskich gimnazjów. Jednym z nich był Kornel Filipowicz (1913–1990), mieszkający w Cieszynie w latach 1923–1932. Po maturze przeniósł się na studia do Krakowa, jednak utrzymywał związki z nadolziańskim miastem. Od 1934 roku publikował swoje teksty w „Zaraniu Śląskim”. Filipowicz zapisał się w dziejach polskiej literatury jako autor szkiców, opowiadań, powieści i scenariuszy filmowych⁵.

W 1918 roku w Cieszynie tomik *Z niedoli Śląskiej – wiersze i placówki* wydał Józef Gabriel Mondschein (ps. Andrzej Chmurny, 1883–1961), poeta, publicysta i tłumacz. Później opuścił Śląsk. Do Cieszyna wrócił w 1928 roku jako redaktor działu literackiego dwutygodnika „Świat i Ojczyzna”. Pismo dość szybko zbankrutowało, a Mondschein ponownie opuścił Cieszyn, tym razem na zawsze⁶.

Jeśli chodzi o twórców, działających w Cieszynie w okresie międzywojennym, pochodzących ze Śląska Cieszyńskiego, to należy wymienić Jana Szuścika (1879–1940), nauczyciela, posła na Sejm Śląski i dyrektora zakładu wychowawczego w Cieszynie. W 1925 roku wydał *Pamiętnik z wojny i niewoli 1914–1918*, a rok później sztukę *Pani wójtowa*. Utwór ten cieszył się spo-

ną popularnością, przyniósł mu też II Nagrodę Towarzystwa Przyjaciół Teatru Polskiego w Katowicach⁷.

Pastor Andrzej Bużek (1885–1971), nauczyciel w cieszyńskich szkołach średnich, w okresie międzywojennym wydał m. in. zbiór kazań *Prawda wiecznie młoda* (1930), a na łamach „Polsa Ewangelickiego” przez dziesięć lat publikował gawędy *Za pługiem – Myśli starego gazdy*⁸.

Literaturą zajmował się też Ferdynand Dyrna (1874–1957), długoletni urzędnik w Towarzystwie Oszczędności i Zaliczek w Cieszynie. W okresie międzywojennym napisał *Na sałszu*, widowisko góralskie, (muzykę skomponował Jan Sztwiertnia z Ustronia), wystawione jednak dopiero po II wojnie światowej⁹. Warto też wspomnieć o Franciszku Francusie (1870–1962), który przez lata był kierownikiem szkoły w Sibicy, a po przejściu na emeryturę w 1923 roku zamieszkał w Czeskim Cieszynie. Popularność przyniosła mu sztuka *Wesele na wsi*, obecnie cenna głównie jako źródło folklorystyczne¹⁰.

Nie wszyscy cieszyńscy publikowali w rodzinnym mieście. Edith Schmettan-Demel (1890–1964), córka burmistrza Leonarda Demela, mieszkała w Austrii. Tam w 1931 roku ukazała się drukiem jej pierwsza książka, *Die sieben Kinder des Pastors Kattenschlag*¹¹.

Teatr

Cieszyn dysponował od 1910 roku nowym budynkiem teatralnym. Do końca I wojny światowej wystawiano tam jedynie sztuki w języku niemieckim. W okresie międzywojennym monopol ten został przełamany i widzowie mieli do wyboru przedstawienia w języku niemieckim i polskim.

Właścicielem budynku było Towarzystwo Teatru Niemieckiego (Teschner Theater-Verein) i widniał na nim napis „Deutsches Theater”, który usunięto 8 X 1930 roku¹². Wspomniane towarzystwo (w 1926 roku na jego czele stał lekarz Herman Hinterstoisser) ściągало do Cieszyna zespoły teatralne z Wiednia, Bielska, Katowic i Ostrawy¹³. W polskiej prasie zazwyczaj nie

- 2 Z. Hierowski: *Życie literackie na Śląsku 1922–1939*, s. 287–290; L. Miękina, E. Rosner: *Stu pisarzy cieszyńskich (słownik bio- i bibliograficzny)*. „Rocznik Cieszyński”. T. 3. 1976, s. 195; K. Heska-Kwaśniewicz: *Śląskie lata i wiersze Juliana Przybosia*. W: *Prace Historycznoliterackie*. T. 5. Katowice 1977, s. 202–221; E. Rosner: *Cieszyńskie okruchy literackie*. Cieszyn 1983, s. 36–38; T. Klak: *Julian Przyboś*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 29. 1986, s. 84–91 (zwl. 85 i 87); L. Miękina: *Znów minie wiek. Antologia literatury nadolziańskiej*. Cieszyn 2001, s. 268–269.
- 3 S. Sierotwiński: *Michał Japołł Asanka*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 10. 1962–1964, s. 603; L. Miękina, E. Rosner: *Stu pisarzy cieszyńskich*, s. 171; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1. Cieszyn 1993, s. 21.
- 4 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 15. Por. „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 19.
- 5 L. Miękina, E. Rosner: *Stu pisarzy cieszyńskich*, s. 167; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 3. Cieszyn 1998, s. 66–67; L. Miękina: *Znów minie wiek*, s. 318.
- 6 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 198; L. Miękina: *Znów minie wiek*, s. 198.

- 7 E. Rosner: *Cieszyńskie okruchy literackie*, s. 57–59; W. Marcoń: *Jan Szuścik – działacz polityczny, pedagog i pisarz regionalny Śląska Cieszyńskiego*. „PC”. T. 20. 2005, s. 49–59.
- 8 L. Miękina, E. Rosner: *Stu pisarzy cieszyńskich*, s. 163; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 52–53; L. Miękina: *Znów minie wiek*, s. 216.
- 9 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 87; L. Miękina: *Znów minie wiek*, s. 138.
- 10 K. Szczurek: *Starosta weselny*. „Kalendarz Cieszyński 1988”. Cieszyn 1987, s. 135–138; M. Morys-Twarowski: *Krąg rodzinny Marii Lipa (1830–1920). Ze studiów nad genealogią rodzin chłopskich na Śląsku Cieszyńskim*. „PC”. T. 20. 2005, s. 12–13.
- 11 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 3. Cieszyn 1998, s. 218–219.
- 12 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 80.
- 13 F. Glajc: *Rzecz o cieszyńskim teatrze*. Cieszyn 1995, s. 17–18.

pisano o niemieckich przedstawieniach. Jednym z wyjątków była sztuka *Absteigequartier*, którą 2 V 1923 roku wystawił zespół z Morawskiej Ostrawy. Akcja przedstawienia rozgrywała się w domu publicznym. „Aranżerów tego jęwejskiego paskudztwa powinni już nie usunąć, lecz po prostu za kolnierz wyrzucić, a obrzezanim i nieobrzezanim aktorom napisać do Morawskiej Ostrawy, że jeżeli chcą mieć wybite wszystkie zęby i połamane kości, to niech przyjadą do Cieszyna” – odgrażał się korespondent „Gwiazdki Cieszyńskiej”¹⁴. Towarzystwo Teatru Niemieckiego wydawało od października 1927 do kwietnia 1929 roku miesięcznik „Buhne und Konzertsaal”¹⁵. Od 1935 roku cieszyńscy Niemcy dysponowali własnym zespołem teatralnym¹⁶.

W latach 1919–1920 w Cieszynie miał siedzibę „Objazdowy Teatr Krakowski”, którego nazwę zmieniono na Polski Teatr Śląski. Związany był ze sceną w Domu Narodowym. Pierwszy spektakl (*Śluby panińskie* Fredry) dał 15 XI 1919 roku. Do 3 VII 1920 roku Polski Teatr Śląski dał 145 przedstawień, mając w sumie 40951 widzów (średnia na przedstawienie wynosiła 290)¹⁷. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom polskich widzów, 14 X 1920 roku założono Polskie Towarzystwo Teatralne. Stowarzyszenie wynajęło niemiecki budynek. Z Krakowa ściągnęło Teatr im. Juliusza Słowackiego, który 14 XII 1920 roku zaprezentował *Zemstę* Fredry¹⁸. W kolejnych latach Polskie Towarzystwo Teatralne ścigało do Cieszyna zespoły teatralne głównie z Katowic¹⁹ i Krakowa²⁰, ale także m. in. z Warszawy²¹, Poznania²², Wilna²³ i Lwowa²⁴. W 1934 roku w cieszyńskim teatrze wystąpił Adolf Dymśza, „polski król humorystów”²⁵. W latach 30. XX w. polskie przedstawienia i koncerty nie cieszyły się już taką popularnością, czasa-

14 „Gwiazdka Cieszyńska” 1923 nr 36.

15 T. Kowalak: *Prasa niemiecka w Polsce 1918–1939. Powiązania i wpływy*. Warszawa 1971, s. 296; B. Gröschel: *Die Presse Oberschlesiens von den Anfängen bis zum Jahre 1945. Dokumentation und Strukturbeschreibung*. Berlin 1993, s. 312. Pismo reaktywowano w 1936 roku, ale od tego czasu ukazywało się nieregularnie.

16 Por. „Nowiny Śląskie” 1936 nr 3.

17 L. Brożek: *Z dziejów teatru polskiego w Cieszynie*. „Śląsk Literacki”. 1953. Nr 6–7, s. 229–231.

18 „Poseł Ewangelicki” 1920 nr 43, 49, 51; L. Brożek: *Z dziejów teatru polskiego w Cieszynie*, s. 231; F. Glajc: *Rzecz o cieszyńskim teatrze*, s. 18–20.

19 „Poseł Ewangelicki” 1924 nr 21; „Dziennik Śląska Cieszyńskiego” 1926 nr 2; „Gwiazdka Cieszyńska” 1926 nr 30; 1929 nr 3, 4, 18, 100; 1930 nr 16, 24, 25, 26, 91; „Nowiny Śląskie” 1930 nr 32, 33; 1931 nr 12, 13; 1936 nr 2.

20 „Poseł Ewangelicki” 1921 nr 7; 1922 nr 40; 1924 nr 5; „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 88; 1930 nr 10, 71; „Nowiny Śląskie” 1930 nr 30; 1932 nr 20.

21 „Poseł Ewangelicki” 1924 nr 13; „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 11, 28; 1930 nr 33; „Nowiny Śląskie” 1932 nr 6, 25; 1936 nr 2.

22 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 1.

23 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 75, 79.

24 „Gwiazdka Cieszyńska” 1923 nr 2; 1929 nr 82.

25 „Nowiny Śląskie” 1934 nr 12.

mi sala teatralna świeciła pustkami²⁶. Pierwszy przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Teatralnego był sędzia Janusz Michalski. Później zastąpił go Zdzisław Arzt. W 1930 roku Arzt ustąpił i przewodniczącym ponownie został Michalski²⁷.

W Cieszynie bardzo prężnie rozwijał się polski amatorski ruch teatralny. W Domu Narodowym przedstawienia wystawiały m. in. Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej²⁸, Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej²⁹, Związek Rękodzielników i Drobnych Przemysłowców w Cieszynie³⁰, III Zakon św. Franciszka³¹, Stowarzyszenie św. Zyty³², Polski Związek Niewiast katolickich³³, Związek Chrześcijańskich Robotników³⁴ czy sekcja teatralna Ogniska Podoficerskiego 4 pułku strzelców podhalańskich³⁵. Jeśli chodzi o frekwencję, to 300 widzów uchodziło za bardzo dobry wynik³⁶. W latach 30. pojawiła się propozycja stworzenia miejscowej polskiej zawodowej grupy teatralnej, ale skończyło się na dyskusji³⁷.

Pewną rolę w życiu teatralnym odgrywała Macierz Szkolna. Od 1910 roku działała centralna szatnia teatralna, zorganizowana przez Macierz Szkolną (pomysłodawcą był Jan Szuścik). Renomę i znaczenie zyskała właśnie w okresie międzywojennym, kiedy opiekował się nią nauczyciel Emil Chodura (1884–1964). W 1938 roku kostiumernia posiadała około 2300 kostiumów i rekwizytów teatralnych. Cztery lata wcześniej, dokładnie 4 VI 1934 roku, zorganizowano przy Zarządzie Głównym Macierzy Szkolnej w Cieszynie sekcję teatralno-artystyczną; jej kierownikiem został nauczyciel Alojzy Gembala (1904–1963)³⁸.

Obok Polaków i Niemców działalność, choć ograniczoną, na niwie teatru prowadzili też Żydzi, organizując m. in. przedstawienie amatorskie. W 1934 roku jedno z takich przedstawień

26 „Nowiny Śląskie” 1934 nr 9–10.

27 „Poseł Ewangelicki” 1920 nr 43; 1923 nr 39; 1924 nr 25; *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, Cieszyn [1925?], s. 53; „Gwiazdka Cieszyńska” 1927 nr 82; 1929 nr 80; „Nowiny Śląskie” 1930 nr 25.

28 Np. „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 87; 1930 nr 16, 29, 80, 81, 91, 92

29 Np. „Gwiazdka Cieszyńska” 1926 nr 30; KCC, Biblioteka Dekanatu, sygn. 326, Protokoły Zarządu Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej, Oddział w Cieszynie z lat 1935–1937 (1939).

30 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 91.

31 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 93, 95.

32 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 18; 1930 nr 24.

33 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 3, 26, 27.

34 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 24, 25.

35 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 21.

36 „Gwiazdka Cieszyńska” 1927 nr 82.

37 „Nowiny Śląskie” 1934 nr 9–10, 11, 13, 14.

38 „Nowiny Śląskie” 1934 nr 19; B. Orszulik: *Działalność kulturalno-oświatowa. W: Polskości bastion. Szkice z przeszłości Macierzy*. Red. R. Danel. Cieszyn 1985, s. 112–118; K. Kajzer: *W służbie ludowego teatru*. „Kalendarz Cieszyński 2004”. Cieszyn 2003, s. 229–232. Po II wojnie światowej Chodura stworzył kostiumernię praktycznie od nowa.

w hotelu „Pod Jeleniem” zostało zakłócone przez studentów Państwowej Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego i, jak pisała ówczesna prasa, „męty społeczne”³⁹.

Film

W Cieszynie przez cały okres międzywojenny działały dwa kina. Pierwszym było Kino Miejskie (Stadt-kino) (obecne kino „Piaś”), działające od 1910 roku. Miało 467 miejsc, a od miasta wynajmowali je kolejno Aleksander Matejkowicz, Stanisław Lipski i Anna Fojtkówna⁴⁰. Drugie znajdowało się przy ul. Browarnej, a jego właścicielem był Hermann Martin. W 1938 roku nabyła je A. Fojtkówna, która zmieniła jego nazwę na „Apollo”⁴¹. 20 X 1919 roku rozpoczęło działalność w Domu Narodowym trzecie, Kino Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego „Ornak”, w 1920 roku znane pod nazwą Kina Macierzy Szkolnej „Piaś”⁴². Wprawdzie później „Piaś” zniknął z kulturalnej mapy miasta, za to w Czeskim Cieszynie od 1926 roku działało kino „Central”. Od 11 X 1930 roku kino to dysponowało dźwiękiem⁴³. Mniej więcej w tym samym czasie filmy dźwiękowe zaczęły puszczać te kina po polskiej stronie – przykładowo w Kinie Miejskim pierwszy polski „100% film mówiony”, *Świat bez granic*, wyświetlano od września 1931 roku⁴⁴. Na obu cieszyńskich kinach, Miejskim i przy ul. Browarnej, znajdowały się niemieckie napisy. W 1929 roku studenci Państwowej Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego zażądali usunięcia niemieckich napisów; kino przy ul. Browarnej spełniło żądanie, zaś w Kinie Miejskim zdecydowano nie ulegać presji „akademików”⁴⁵. Afisze były drukowane po polsku i niemiecku⁴⁶. Z kolei po czeskiej stronie, w kinie „Central”, afisze drukowano jedynie po czesku i niemiecku, w związku z czym w 1934 roku polska prasa wzywała do jego bojkotu. Po zjednoczeniu Cieszyna w 1938 roku kino „Central” nazywano kinem za Olzą⁴⁷.

39 „Nowiny Śląskie” 1934 nr 17.

40 W. Iwanek: *Świecka architektura Cieszyna*. „Rocznik Cieszyński”. T. 3. 1976, s. 111; U. Biel: *Śląskie kina między wojnami czyli przyjemność upolityczniona*. Katowice 2002, s. 109, 397.

41 KCC, APTL, wiązka nr 6, sygn. 138; K. Skrzypek: *Cieszyn mych szkolnych lat*. „Kalendarz Cieszyński 1986”. Cieszyn 1985, s. 75; U. Biel: *Śląskie kina między wojnami*, s. 109, 397.

42 J. Spyra: *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego a początki polskiego filmu i kina na Śląsku Cieszyńskim w 1919 r.* „PC”. T. 8. Cieszyn 1994, s. 104–112. Por. Ł. Dawid: *Działalność Domu Narodowego w Cieszynie w latach 1918–1939. W: 1901–2001. 100 lat Domu Narodowego w Cieszynie*. Red. M. Makowski. Cieszyn 2002, s. 55; U. Biel: *Śląskie kina między wojnami*, s. 109.

43 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 82; O. Toboła: *Stare kina*. „Kalendarz Śląski”. R. 17. 1978, s. 75.

44 „Nowiny Śląskie” 1931 nr 38. W 1935 roku w polskim województwie śląskim były już tylko dwa niemieckie kina; M. Fazan: *Życie kulturalne i artystyczne. W: Województwo Śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny*. Red. F. Serafin. Katowice 1996, s. 523.

45 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 43.

46 KCC, APTL, wiązka nr 6, sygn. 141.

Kino Miejskie nie zawsze służyło do wyświetlania filmów – przykładowo w maju 1930 roku odbyło się tam zgromadzenie przedwyborcze socjalistów, a w czerwcu 1935 roku uroczystości organizowane przez Parafialną Akcję Katolicką⁴⁸.

Repertuar był dość urozmaicony. Grano filmy misyjne (*Insulinda*), „wysocze sensacyjne” (*Walcz o życie*), wojenne (*Bitwa nad Marną*), dramaty erotyczne (*Maria Baschkirczew*), kostiumowe (*Czarny korsarz*), melodramaty (*Ten, którego ukochałam* z Sylwią Sidney) i horrory (*Syn Frankensteina*)⁴⁹. Nie wszyscy mogli oglądać filmy – dyrektorzy cieszyńskich gimnazjów, Karol Grycz i Franciszek Bogocz, sami ustalali, co mogą zobaczyć ich uczniowie. Zdarzały się „oblawy” organizowane przez miejscowych nauczycieli. Wyglądały one dość komicznie, kiedy dyrektor Grycz żgał parasolem pod ławki, krzycząc „Hej, student, wylaż!”. Mimo to, cieszyńscy gimnazjaliści i tak chodzili na filmy z Marleną Dietrich czy Gretą Garbo. Wydaje się, że miejscowi nauczyciele nieco przesadzali, zakazując swoim uczniom oglądać *Pożegnania z bronią* z Garym Cooperem⁵⁰.

Muzyka

Cieszyn, jak i cały Śląsk Cieszyński, wyróżniał się pod względem rozwoju ruchu muzycznego. Nie inaczej było nad Olzą w dwudziestolecie międzywojennym. Renomę miała szkoła muzyczna prowadzona przez pianistę Ottokara Slavika, założona przez jego ojca w 1861 roku. Lekcji śpiewu udzielała tam żona Ottokara, almistka⁵¹. Ze szkołą Slavika współpracował wirtuoz Michał „Zeno” Pogrobiński (1867–1929), autor m. in. utworów skrzypcowych *Taniec to mara* i *Wariacje na temat Brahmsa*⁵². Najlepszą wizytówką szkoły Slavika byli uczniowie, robiący światową karierę (m. in. Edde Zathurecki, Louis Kenntner, Ada Sari). Wśród nich był urodzony w Cieszynie skrzypek Max Rostal (1905–1991). W 1930 roku został najmłodszym profesorem Wyższej Szkoły Muzycznej w Berlinie, a następnie przeniósł się do londyńskiej Guildhall School of Music and Drama⁵³. Również poza rodzinnym miastem karierę robił inny cieszyński, Victor

47 „Nowiny Śląskie” 1934 nr 17; „Gwiazdka Cieszyńska” 1939 nr 47, 49.

48 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 34; KCC, Biblioteka Dekanatu, sygn. 368.

49 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 93, 94; 1939 nr 33, 46, 47, 48; „Nowiny Śląskie” 1936 nr 2.

50 K. Skrzypek: *Cieszyn mych szkolnych lat*, s. 76–77; T. Zubek: *Z nurtem Olzy. Pamiętnik XX wieku*. Cieszyn b. r., s. 16.

51 E. Bubik, E. Rosner: *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*. „GZC” 1967 nr 5; J. Drodz: *Rozwój szkolnictwa muzycznego na ziemi cieszyńskiej*. W: *Kultura muzyczna ziemi cieszyńskiej. Twórczość i życie muzyczne*. Red. C. Grabowski. Katowice 1977, s. 90.

52 E. Bubik, E. Rosner: *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*. „GZC” 1967 nr 3, gdzie błędnie podano, że zmarł w 1930 roku. Pogrobiński zmarł 19 kwietnia 1929 roku w wieku 62 lat; „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 31.

53 J. Golec, S. Bohda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 3. Cieszyn 1998, s. 213.

Ullmann (1898–1942). Jeszcze jako kilkunastolatek przeprowadził się do Wiednia, a w okresie międzywojennym odnosił sukcesy kompozytorskie w Czechach i Szwajcarii⁵⁴.

Prywatnych lekcji muzyki udzielały Stanisława Horoszkiewiczowa, absolwentka lwowskiego konserwatorium⁵⁵, i Maria Skawińska⁵⁶. W 1932 roku Jan Gawlas (1901–1965), utworzył filię Śląskiego Konserwatorium Muzycznego. W 1934 roku szkołę zaczął prowadzić Jan Drozd i pod jego kierunkiem usamodzielniała się jako Szkoła Muzyczna w Cieszynie im. Ignacego Paderewskiego⁵⁷. Jan Drozd (1882–1945) wcześniej spędził 11 lat w Stanach Zjednoczonych, gdzie w Nowym Jorku miał własną szkołę muzyczną⁵⁸. Wśród wykładowców Szkoły im. Paderewskiego byli muzycy tej klasy, co dyrygent i zbieracz pieśni ludowych Tadeusz Prejzner (1903–1944) czy organista Bolesław Szabelski (1896–1979)⁵⁹. Wśród uczniów tej szkoły znajdowali się urodzony w Cieszynie Karol Stryja (1915–1998), później światowej sławy dyrygent⁶⁰, i Stanisław Hadyna (1919–1999), twórca zespołu „Śląsk”⁶¹.

Można zresztą powiedzieć, że ten ostatni miał muzykę „we krwi”. Był synem Jerzego Hadyny (1888–1968), nauczyciela muzyki w cieszyńskich szkołach. Hadyna senior zorganizował w Cieszynie orkiestrę teatralną, przez wiele lat (1924–1939) był dyrygentem Towarzystwa Śpiewaczego. Dyrygował pierwszym polskim koncertem symfonicznym w Cieszynie, który odbył się w 1925 roku⁶². Organizował też popularne muzyczne „wieczory czwartkowe”, które zwykle odbywały się w hotelu „Pod Jeleniem” i Domu Narodowym, rzadziej w Czeskim Cieszynie⁶³.

Hadynowie nie byli jedyną rodziną muzyków związaną z Cieszynem. W okresie międzywojennym działali synowie zabitego w 1914 roku nauczyciela muzyki Andrzeja Hławiczki –

54 G. Geronin: *Wiktor Ullmann – szkic do biografii kompozytora*. „Watra” 1998, s. 125–130.

55 „Gwiazdka Cieszyńska” 1923 nr 16, 19; 1929 nr 73; 1930 nr 52, 60, 67, 75

56 „Gwiazdka Cieszyńska” 1923 nr 84.

57 J. Drozd: *Rozwój szkolnictwa muzycznego na ziemi cieszyńskiej*, s. 90; J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Górnym Śląsku i Cieszyńskim w latach 1922–1939. Próba syntezy*. Katowice 1994, s. 65.

58 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 82–83. Por. L. Miękina: *Dyrektor Jan Drozd. W 50. rocznicę śmierci*. „Kalendarz Cieszyński 2005”. Cieszyn 2004, s. 173–175.

59 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 222–223; T. 3, s. 232, 234.

60 *Tamże*, s. 232.

61 T. Cienciało: *Zawsze mu w duszy grało*. „Kalendarz Cieszyński 2000”. Cieszyn 1999, s. 267–269; L. Miękina: *Znów minie wiek*, s. 354–355.

62 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 21; S. Hadyna: *Jerzy Hadyna a kultura muzyczna ziemi cieszyńskiej*. W: *Kultura muzyczna ziemi cieszyńskiej. Twórczość i życie muzyczne*. Red. C. Grabowski. Katowice 1977, s. 49–56; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 120–121; J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Górnym Śląsku i Cieszyńskim w latach 1922–1939*, s. 195–196.

63 S. Hadyna: *Jerzy Hadyna a kultura muzyczna ziemi cieszyńskiej*, s. 55. „Nowiny Śląskie” (1931 nr 4) pisały o wieczorze czwartkowym, który odbył się w sali hotelu „Pod Wolem”.

Karol (1894–1976) i Adam (1908–1995). Pierwszy z nich, pianista, skrzypek, muzykolog i kompozytor kształcił się m. in. we Lwowie, Wiedniu i Rzymie⁶⁴. Odgrywał sporą rolę w życiu muzycznym Cieszyna lat 20. XX wieku. Później jednak opuścił rodzinne miasto. 19 IX 1925 roku w cieszyńskim teatrze odbył się koncert pożegnalny Karola Hławiczki przed jego wyjazdem do Paryża⁶⁵. Na stałe nad Olzę powrócił dopiero w 1958 roku. Z kolei Adam opuścił Cieszyn w 1929 roku, by podjąć studia teologiczne w Warszawie. Później już, będąc pastorem, koncertował jako organista w Polsce, Austrii, Czechosłowacji i Niemczech⁶⁶. Warto zauważyć, że bracia Hławiczowie byli, podobnie zresztą jak ich ojciec, przez pewien czas organistami w Kościele Jezusowym w Cieszynie.

Z innych muzyków tego okresu należy wspomnieć o Władysławie Macurze (1896–1935), pianiście, autorze 116 pozycji kompozytorskich, który cieszył się wielką popularnością jako twórca muzyki do słuchowisk radiowych. Zmarł nagle w Warszawie, kiedy nagrywał koncert dla Polskiego Radia. Pochowano go na cmentarzu ewangelickim w Cieszynie⁶⁷. W grudniu 1938 roku nauczycielem w Liceum Pedagogicznym w Cieszynie-Bobruku został jego dawny absolwent Jan Gawlas (1901–1965), znany kompozytor i organista⁶⁸. Swoją rolę w życiu muzycznym miasta w dwudziestoleciu międzywojennym odegrali też m. in. Wiktor Kiszka (1890–1954), zbieracz pieśni ludowych, nauczyciel muzyki w Gimnazjum im. A. Osuchowskiego (1929–1933)⁶⁹, Ernest Berger (1904–1958), uczący matematyki w tej samej szkole, dyrygent Chóru Towarzystwa Nauczycieli Polskich w Czechosłowacji⁷⁰, Jan Cholewski, nauczyciel, tenor, prezes Towarzystwa Śpiewaczego w latach 1933–1934⁷¹, Alfred Nohel (1879–1941), nauczyciel muzyki w szkole podstawowej i wydziałowej, później w Seminarium Nauczycielskim w Bobruku, dyrygent męskiego Katolickiego Chóru Kościelnego⁷², Stanisław Macura (1888–1972), z wy-

64 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 125–126; J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Górnym Śląsku i Cieszyńskim w latach 1922–1939*, s. 196–197.

65 „Gwiazdka Cieszyńska” 1925 nr 71, 73.

66 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 3, s. 97–98.

67 G. Kamska-Jonszta: *Władysław Macura jako pionier muzycznych audycji radiowych dla dzieci*. W: *Zagadnień polskiej kultury muzycznej. Studia folklorystyczne*. Red. A. Dygacz. Katowice 1994, s. 103–112. J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Górnym Śląsku i Cieszyńskim w latach 1922–1939*, s. 199; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 2, s. 131.

68 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 106; J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Górnym Śląsku i Cieszyńskim w latach 1922–1939*, s. 194.

69 E. Bubik, E. Rosner: *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*. „GZC” 1966 nr 52; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 143.

70 E. Bubik, E. Rosner: *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*. „GZC” 1966 nr 45; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 32–33.

71 E. Bubik, E. Rosner: *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*. „GZC” 1966 nr 47.

72 E. Bubik, E. Rosner: *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*. „GZC” 1967 nr 3; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 2, s. 157.

kształcenia prawnik, współzałożyciel i kierownik Młodzieżowego Chóru Ewangelickiego⁷³. Przez pewien czas z Cieszynem związana była Maria Dobrowolska (później Dobrowolska-Gruszczyńska), która zdała tutaj maturę w 1926 roku. Później występowała m. in. na scenach operowych w Warszawie i Bukareszcie⁷⁴.

W Cieszynie imponująco rozwijał się ruch śpiewaczy. W 1935 roku w mieście było siedem chórów. Z nich Polskie Towarzystwo Śpiewacze „Harmonia” działało od 1908 roku, a jego dyrygentami w okresie międzywojennym byli m. in. Karol Hławiczka, Jan Gawlas i Jerzy Hady-na. W 1923 roku miało 54 członków⁷⁵. Przez 30 lat jego prezesem był nauczyciel Karol Grycz (1883–1963)⁷⁶. W 1929 roku utworzono Okręg Stowarzyszenia Śpiewaków Śląskich (wspólny dla Cieszyna i Bielska); w 1931 roku w Cieszynie odbył się pierwszy zjazd okręgowy. W 1937 roku doszło do reorganizacji i powstał osobny okręg cieszyński. Działalnością cieszyńskiego okręgu kierował Jan Foltyn (1903–1986), kierownik szkoły w Mnisztwie⁷⁷. Najstarszym towarzystwem śpiewaczym w Cieszynie było działające od 1841 roku niemieckie Teschner Männer-gesangverein, któremu przewodniczył w okresie międzywojennym był Alojzy Erler. Od czasów austriackich działało też inne niemieckie stowarzyszenie śpiewackie – Männer-Gesangverein „Frohssinn”, którego prezesem był Karol Machold, a później Rudolf Pszczolka⁷⁸.

W życiu muzycznym Cieszyna swoją rolę odgrywała też orkiestra symfoniczna 4 pułku strzelców podhalańskich. Została założona w 1919 roku przez Augustyna Czaję, który był przez wiele lat był jej dyrygentem. W latach 30. XX w. jej kapelmistrzem był kapitan Jan Baranowski⁷⁹. Z inicjatywy komendanta garnizonu, E. Nowaka, orkiestra 4 p. s. p. organizowała poranki muzyczne⁸⁰.

73 E. Bubik, E. Rosner: *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*. „GZC” 1967 nr 2; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 186.

74 E. Bubik, E. Rosner: *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*. „GZC” 1967 nr 8. Por. *Wykaz absolwentów z lat 1903–1959*. W: *Księga pamiątkowego Polskiego Gimnazjum Macierzy Szkolnej w Cieszynie obecnie Liceum Ogólnokształcącego imienia Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie wydana z okazji 100. rocznicy założenia szkoły*. Red. L. Miękina. Cieszyn 1995, s. 200.

75 „Poseł Ewangelicki” 1923 nr 8.

76 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 115–116. Por. *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, s. 52; *Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna* [1930], s. 54.

77 E. Guziur: *Organizacja polskiego ruchu śpiewaczego na Śląsku Cieszyńskim*. W: *Kultura muzyczna ziemi cieszyńskiej. Twórczość i życie muzyczne*. Red. C. Grabowski. Katowice 1977, s. 93; J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Górnym Śląsku i Cieszyńskim w latach 1922–1939*, s. 66–67.

78 *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, s. 52; *Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna*, s. 54–55.

79 J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Górnym Śląsku i Cieszyńskim w latach 1922–1939*, s. 64, 67.

80 „Gwiazdka Cieszyńska” 1925 nr 95; 1926 nr 19.

Z tego wszystkiego wyłania się obraz żyjącego muzyką miasta. Potwierdza to lektura ówczesnej prasy⁸¹. Cieszyńscy lubili śpiewać – nie tylko na próbach czy koncertach, ale i serenady pod oknem swoich wybrańek i wpływem alkoholu⁸².

Sztuki piękne

Na początku lat 20. XX wieku umarli cieszyńscy architekci, którzy znacząco wpłynęli na wygląd miasta w czasach austriackich – w 1921 roku zmarł osiemdziesięcioletni Antoni Jonkisch, dwa lata później siedemdziesięcioletni Ludwik Kametz⁸³. W okresie międzywojennym z Cieszynem związany był architekt modernista Alfred Wiedermann. Według jego projektów wybudowano gmach Ubezpieczalni Społecznej przy ul. Bielskiej 17 (w latach 1925–1930), Dom Żołnierza przy ul. Błogockiej 24 oraz przebudowano kamienice na Górnym Rynku⁸⁴.

Z ówczesnych cieszyńskich budowniczych na uwagę zasługują m.in. Eugen Friedrich Fulda (1879–1942)⁸⁵, Jerzy Grycz (1892–1986), właściciel przedsiębiorstwa „Fundament-Polbeton” (zaplanował m. in. własną willę przy ul. 3 Maja 7 z roku 1935), Robert Lewak ojciec (1875–1934) i syn (1906–1976), Wiktor Prochaska i Henryk Riess (1883–1966)⁸⁶.

Z międzywojennych malarzy wyróżniali się wywodzący się z wiedeńskich kręgów artystycznych nauczyciele rysunku w cieszyńskich szkołach Franciszek Aschenbrenner (1872–1948) (malarstwo krajobrazowe)⁸⁷ i Karol Niedoba (1864–1947) (malarstwo olejne i akwarelowe)⁸⁸ oraz Otton Rosenfeld (ur. 1878). Czasami w Cieszynie zjawiał się dziki człowiek o długiej brodzie i falistych włosach po ramiona, sprzedający obrazy, a za uzyskane pieniądze kupujący farbę malarską. Był to Józef Raszka (ur. 1875), „śląski Nikifor”. Zamieszkiwał w beskidzkich lasach, żywił się wyłącznie grzybami, kąpał się w leśnych potokach, leczył górali ziołami i górką wodą. Zmarł 2 VIII 1929 roku w szpitalu w Cieszynie⁸⁹.

81 Por. „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 21, 22, 27; 1936 nr 18; „Nowiny Śląskie” 1932 nr 6.

82 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 42.

83 „Nowy Czas” 1921 nr 26; 1923 nr 29.

84 W. Iwanek: *Twórcy architektury okresu międzywojennego w Cieszynie*. „Kalendarz Cieszyński 1995”. Cieszyn 1994, s. 72.

85 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 3, s. 70.

86 W. Iwanek: *Twórcy architektury okresu międzywojennego w Cieszynie*, s. 72–73; por. *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, s. 55.

87 W. Iwanek: *Pędzlem, dłutem i ryłcem*. „Kalendarz Cieszyński 1986”. Cieszyn 1985, s. 104; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 21–22.

88 M. Makowski: *Malarz cieszyńskiego krajobrazu*. „Kalendarz Cieszyński” 1994. Cieszyn 1993, s. 153–166; J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 2, s. 153.

89 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 71; P. Kozusznik: *Józef Raszka – zapomniany artysta-malarz*. „GZC” 1958 nr 3; W. Iwanek: *Pisanie kształtem i barwą*. „Kalendarz Cieszyński” 2000. Cieszyn 1999, s. 129.

372 Muzealnictwo i środowisko historyczne

Najsłynniejszym rzeźbiarzem okresu międzywojennego ze Śląska Cieszyńskiego był Jan Raszka (1871–1945). Pochodził z Ropicy i mieszkał w Krakowie, gdzie był dyrektorem Szkoły Przemysłu Artystycznego. Zapisał się w historii Cieszyna jako twórca pomnika Mieszka, pierwszego księcia cieszyńskiego. Pomnik ten został uroczystie odsłonięty 21 VI 1931 roku⁹⁰.

Rzemiosłem, które rozślawiało Cieszyn przez wieki, było złotnictwo. Ze złotników międzywojnia na uwagę zasługują m. in. Emil Wotke (1857–1924), cechmistrz w latach 1899–1923⁹¹, jego uczeń Augustyn Kopieczek (1871–1954), zdobywca jedyne złotego medalu przyznane go na wystawie rzemieślniczej w 1932 roku w Cieszynie⁹², i Franciszek Horak (1906–1986), słynący jako twórca misternych ozdób do cieszyńskiego stroju.

W okresie międzywojennym wreszcie uporządkowano zbiory muzealne na terenie Cieszyna⁹³. Od 1919 roku kustoszem Muzeum Miejskiego był Wiktor Karger (1880–1976), autor szeregu cennych prac m. in. z dziedziny archeologii, numizmatyki, historii sztuki i etnografii. Był to wybitny naukowiec, słusznie nazywany pionierem śląskiej archeologii⁹⁴. Zimą 1922/1923 przeniesiono zbiory ze Starego Targu na Zamek. W grudniu 1923 roku trafiły tam też zbiory z kolekcji kościelnej Generalnego Wikariatu w Cieszynie, które w lutym 1929 roku przekazano do Katowic.

Sporą kolekcją dysponowało także Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, którego prezesem był ksiądz Józef Londzin (1862–1929). Zwykle na pierwszy plan wybija się działalność polityczna J. Londzina, tymczasem był on też zasłużonym muzealnikiem⁹⁵. Jako radny od 1920 roku do śmierci przewodniczył Komisji Muzealnej. Po jego śmierci w 1929 roku Polskie Towarzystwo Ludoznawcze planowało utworzyć ze swoich zbiorów Muzeum Śląskie im. Józefa Londzina. Plan nie wypalił i w 1930 roku połączono zbiory PTL z Muzeum Miejskim. Całość trafiła do no-

90 „Gwiazdka Cieszyńska” 1931 nr 44, 46; „Nowiny Śląskie” 1931 nr 20.

91 „Poseł Ewangelicki” 1924 nr 10; W. Iwanek: *Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*. Bytom 1967, s. 90.

92 W. Iwanek: *Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*, s. 81–82 (tam informacja, że zmarł w czasie II wojny światowej); J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 148–149.

93 Podstawowe opracowanie to L. Brożek: *Z dziejów muzealnictwa w Cieszynie*. W: *Muzea na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*. Red. J. Lięza. Bytom 1963, s. 15–45, zwł. 20, 26–27, 29–39.

94 L. Brożek: *Wiktor Karger*. „Rocznik Cieszyński”. T. 3. 1976, s. 269–271; W. Iwanek: *Inżynier muzealniki*. „Kalendarz Cieszyński 2001”. Cieszyn 2000, s. 279–281.

95 J. Spyra: *Ks. Józef Londzin (1863–1929) a cieszyńskie tradycje muzealne*. „Ziemia Śląska”. T. 5. 2001, s. 62–71; Idem: *Ksiądz Józef Londzin jako muzealnik i historyk Śląska Cieszyńskiego*. W: *Ks. Józef Londzin (1862–1929), kapłan, działacz patriotyczny i społeczny*. Red. K. Nowak. Bielsko-Biała 2002, s. 49–62, zwł. 53–56.

wej siedziby muzeum, pałacu Larischa, który w okresie międzywojennym częściej nazywano „kamienicą demlowską”. Nową siedzibę otwarto z pompą 21 VI 1931 roku; uroczystość zbiegła się z odbywającym się w Cieszynie VI Zjazdem Związku Muzeów w Polsce⁹⁶. Opracowywaniem zbiorów zajmował się W. Karger. W latach 1930–1932 pomagał mu nauczyciel Adam Borkowski, lecz pomocnik nie potrafił ocenić wartości posiadanych zbiorów i w efekcie na śmietniku wylądowała np. cała spuścizna rękopiśmienna po księdzu Ignacym Świeżym⁹⁷.

Zbiory Muzeum Miejskiego stale się powiększały w wyniku zakupów⁹⁸, i przede wszystkim w wyniku dołączania kolejnych kolekcji. W 1935 roku do Muzeum Miejskiego trafiły wreszcie zbiory Leopolda Szersznika, którymi przez ponad pół wieku, a dokładnie od 1883 roku, opiekował się Jan Wytrzens. W 1937 roku Macierz Szkolna przekazała muzeum księgozbiory dawnej Czytelni Ludowej i biblioteki Józefa Ignacego Kraszewskiego⁹⁹. W 1938 roku miasto Cieszyn zakupiło znaczną część zbiorów Tadeusza Regeera i przekazało je Muzeum Miejskiemu¹⁰⁰.

1 IV 1939 roku zastępcą kustosa został Ludwik Brożek. 1 VIII 1939 roku kustosz W. Karger przeszedł w stan spoczynku, a jego następcą został, zgodnie z oczekiwaniami, L. Brożek¹⁰¹.

W Cieszynie mieszkał też światowej sławy kolekcjoner, kupiec Bruno Konczakowski (1881–1959). Zbierał m. in. dzieła sztuki, broń i książki. W swoim mieszkaniu urządził prywatne muzeum, które odwiedził m. in. prezydent Ignacy Mościcki. W 1938 roku wyodrębnił ze swojej kolekcji broń pozaeuropejską (ok. 400 sztuk) i przekazał ją Muzeum Wojska Polskiego¹⁰².

W okresie międzywojennym aktywne było cieszyńskie środowisko historyczne. Czołowym polskim historykiem tego okresu był Franciszek Popiołek (1868–1959), nauczyciel gimnazjalny i prezes (od 1929) Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Razem ze zbiorami PTL „trafił” do muzeum w Cieszynie. Pracy naukowej mógł się poświęcić w pełni dopiero po przejściu na emeryturę w 1932 roku. W 1938 roku na jego dorobek składało się aż 295 publikacji. W następnym roku ukazała się wartościowa monografia autorstwa Popiołka, *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*¹⁰³.

96 Zjazd miał miejsce w dniach 21–22 czerwca 1931 roku; „Nowiny Śląskie” 1931 nr 26.

97 M. Makowski: *Problematyka kultury plastycznej i jej upowszechniania na łamach „Miesięcznika Pedagogicznego” oraz działalności cieszyńskich pedagogów w latach 1892–1939*. „PC”. T. 4. 1992, s. 71.

98 Przykładowo w 1929 roku zakupiono *Wiec plebiscytowy w Jablonkowie 1919*, obraz olejny Jana Wąłacha z Istebnej; „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 25.

99 M. Danel: *Biblioteka Czytelni Ludowej w Cieszynie*. „PC”. T. 10. 1995, s. 25–46, zwł. s. 38–40; A. Gojniczek: *Biblioteka Józefa Ignacego Kraszewskiego*. „PC”. T. 10. 1995, s. 47–65, zwł. s. 49–50.

100 K. Kubiński: *Losy zbiorów bibliotecznych Tadeusza Regeera*. „PC”. T. 10. 1995, s. 96–99, zwł. 97.

101 Już wiosną 1939 roku „Gwiazdka Cieszyńska” (1939 nr 30) donosiła, że został kustoszem. Później musiała dementować tę informację (1939 nr 32).

102 J. Spyra: *Bruno Konczakowski i jego kolekcja*. Cieszyn 1988.

103 L. Brożek, W. Olszewicz: *Dyrektor Franciszek Popiołek*. „ZR”. R. 14. 1938. Z. 2, s. 68; L. Brożek: *Bibliografia Franciszka Popiołka*. „ZS”. R. 14. 1938. Z. 2, s. 120–136; M. Dyba: *Historyk Ziemi Cieszyńskiej Franciszek Popiołek*. „PC”. T. 9. 1994, s. 114–131.

Historią zajmował się też J. Londzin. Oprócz licznych artykułów na jego dorobek z okresu międzywojennego składają się książki *Historja Generalnego Wikarjatu w Cieszynie* (1926) i wydane po śmierci autora *Kościół drewniany na Śląsku Cieszyńskim* (1932). Spore zainteresowanie i emocje wzbudzały wydarzenia z lat 1918–1920. Jerzy Szczurek, nauczyciel w szkole ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim w Cieszynie, planował poświęcić im pięciotomową publikację *Z wielkich dni Śląska Cieszyńskiego*; ostatecznie ukazały się trzy tomy¹⁰⁴. Dziejami Cieszyna interesował się także nauczyciel Moritz Landwehr von Pragenau (1872–1952), jednak jego *Geschichte der Stadt Teschen* została wydana 24 lata po śmierci autora.

Wydawnictwa i biblioteki

W okresie międzywojennym w Cieszynie istniało kilka księgarni (w 1926 roku było ich 7¹⁰⁵), z czego część zajmowało się działalnością wydawniczą¹⁰⁶. Rodzinną księgarnię na Górnym Rynku od 1916 roku prowadził Hermann Feitzinger (1882–1951), z zawodu chemik¹⁰⁷. Sukcesy wydawnicze Feitzingerów przepadły jednak na okres przed I wojną światową.

Brunon Kotula (1898–1961) odziedziczył po ojcu księgarnię „Stellę” (ul. Głęboka 42, dawniej arcyksiężniczki Stefanii 38). W 1918 roku otrzymał koncesje na jej prowadzenie, a pięć lat później zmienił nazwę „Stella” na „Księgarnia B. Kotula”. Jego najbardziej znanym wydawnictwem była seria małych broszur *Samouczek techniczny. Wydawnictwo popularno-naukowe*. W latach 1924–1926 wydawał czasopismo „Przyrodnik. Miesięcznik dla młodzieży poświęcony naukom przyrodniczym”, którego redaktorem był Kazimierz Simm. Wydawnictwa Kotuli były chwalone w prasie ogólnopolskiej i zagranicznej. Mimo to, ze względów finansowych zaprzestął działalności pod koniec lat 20. W 1938 roku otworzył nową księgarnię na Rynku Głównym, którą prowadził do aresztowania przez hitlerowców wiosną 1940 roku¹⁰⁸.

Tuż po zakończeniu I wojny światowej powstała Spółdzielcza Księgarnia „Kresy”. Wydawała podręczniki, śpiewniki, mapy (m. in. Azji i Ameryki) i całkiem sporo literatury naukowej. Została zlikwidowana w czasie kryzysu w 1931 roku. Jej główny wierzyciel, Jan Folwarczny, otworzył później „Nowe Kresy”, które zasadniczo nie zajmowały się działalnością wydawniczą¹⁰⁹. Własne wydawnictwo prowadziło też Dziedzictwo bł. Jana Sarkandra¹¹⁰.

104 J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 2, s. 224–225.

105 *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, s. 60.

106 Ogólnie na ten temat: E. Pasek: *Z dziejów cieszyńskiego księgarstwa i drukarstwa w XIX i XX w. (do 1939 r.)*. „Rocznik Cieszyński”. T. 4–5. 1983, s. 103–119; *Z dziejów cieszyńskiego drukarstwa*. Red. A. Gładysz. Bielsko-Biała 1982.

107 H. Frey, K. W. Neumann: *Hermann Feitzinger*. W: *Ostschlesische Porträts*. T. 2. Berlin 1996, s. 35–36.

108 M. Bogus: *Kotulowie i ich działalność oświatowa na Śląsku Cieszyńskim w XIX i XX wieku*. Ostrava 2006, s. 213–224, zvl. 214–220.

109 Wyjątkiem było wydanie w 1934 roku książki Władysława Zabawskiego *Droga do Ziemi Obiecanej*.

W Cieszynie istniało też kilka bibliotek. Do 1922 roku w Domu Narodowym znajdowała się biblioteka Czytelni Ludowej w Cieszynie. Kiedy 31 III 1922 roku Czytelnia się rozwiązała, jej zbiory przekazano Macierzy Szkolnej. Trafiły najpierw na Wyższą Bramą 14, a około 1930 roku przeniesiono je na ul. Świeżego 6. Wreszcie w 1937 roku zostały przekazane Muzeum Miejskiemu¹¹¹. Podobne były losy dawnej biblioteki Józefa Ignacego Kraszewskiego. W 1925 roku sprowadzoną ją z Orłowej. Około 1930 roku zbiory autora *Starej baśni* trafiły na Świeżego 6, a w styczniu 1938 roku do cieszyńskiego muzeum¹¹². Warto dodać, że cieszyńskie Muzeum Miejskie już wcześniej dysponowało własną biblioteką. Od 1919 roku opiekował się nią W. Karger. W okresie międzywojennych wzbogacała się o kolejne pozycje, dzięki darom i zakupom. Wśród darczyńców oprócz samego Kargera znajdowali się m. in. B. Konczakowski, Tomasz Kopy, Albin Teodor Prokop, Alois Gamroth, M. Landwehr von Pragenau i Emil Sznajka. Pod koniec lat trzydziestych planowano przekształcić ją w centralną bibliotekę naukową Śląska Cieszyńskiego¹¹³.

W związku z tym planowano do zbiorów biblioteki muzealnej dołączyć księgozbiór Biblioteki Tschammera. W interesującym nas okresie opiekował się nią Andrzej Macura, emerytowany sekretarz zboru. W 1928 roku za uporządkowanie i opisanie zbiorów tej wartościowej biblioteki zabrał się Jan Olszar. W latach 1931–1942 opiekował się nią Jan Wantuła z Ustronia, słynny pisarz ludowy i bibliofil¹¹⁴.

Cieszyniaci mogli też korzystać z bibliotek różnych stowarzyszeń – m. in. Dziedzictwa bł. Jana Sarkandra¹¹⁵ i Macierzy Szkolnej¹¹⁶. Ognisko ZNP w Cieszynie dysponowało biblioteką, przekazaną przez Polskie Towarzystwo Pedagogiczne. W wyniku składek nauczycieli, szczególnie intensywnie zbieranych od grudnia 1934 do maja 1935 roku, udało się znacznie powiększyć jej zbiory. Znajdowała się w szkole przy Placu Wolności. Kierował nią Jerzy Rabin¹¹⁷.

Swoją bibliotekę posiadali też cieszyńscy bonifratrzy. Przeważały w niej, rzecz jasna, dzieła teologiczne, ale miała też dobrze zaopatrzone dział medyczny. Jej inwentaryzowaniem zajmował się Teofil Klima¹¹⁸.

110 R. Tomanek: *Dorobek półwiekowej działalności oświatowej. Krótki zarys dziejów i prac „Dziedzictwa bł. Jana Sarkandra dla ludu polskiego na Śląsku” 1873–1923*. Cieszyn 1924, s. 79–83.

111 M. Danel: *Biblioteka Czytelni Ludowej w Cieszynie*. „PC”. T. 10. 1995, s. 25–46 zvl. 38–39.

112 A. Gojniczek: *Biblioteka Józefa Ignacego Kraszewskiego*. „PC”. T. 10. 1995, s. 47–65 zvl. 49–50.

113 J. Spyra: *Biblioteka Muzeum w Cieszynie*. „PC”. T. 10. 1995, s. 66–81.

114 J. Broda: *Biblioteka im. Tschammera w Cieszynie*. „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”. 1970. Nr 1/4, s. 83–88, zvl. 85–86.

115 Por. *Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna*, s. 12.

116 B. Orszulik: *Działalność kulturalno-oświatowa*, s. 111.

117 B. Orszulik: *Biblioteka Pedagogiczna w Cieszynie*. „PC”. T. 10. 1995, s. 82.

118 M. M. Łobozek: *Archiwum i Biblioteka Bonifratrów w Cieszynie*. Warszawa 1995, s. 339–423.

Organizacje kulturalne

W międzywojennym Cieszynie funkcjonowało szereg organizacji, zajmujących się działalnością kulturalną. Zdecydowanie poza granice miasta wykraczała działalność Macierzy Szkolnej. W tym czasie jej prezesami byli kolejno Hilary Filasiewicz (do 1919), Jan Galicz (w l. 1922–1923), Feliks Hajduk (w l. 1923–1925), Karol Buzek (w l. 1925–1934), Henryk Dobrowolski (w l. 1934–1935), Jan Żebrok (w l. 1936–1939) i Piotr Feliks (w 1939). Jak już była mowa, Macierz odgrywała pewną rolę w życiu teatralnym miasta i posiadała własną bibliotekę. Oprócz tego prowadziła też działalność świetlicową i oświatową. Organizowała odczyty; powstała nawet specjalna sekcja, zajmująca się tym aspektem działalności Macierzy. Jej kierownikiem był Alojzy Jurczyk. Na uwagę zasługują kursy dla analfabetów (głównie byli to żołnierze 4 pułku strzelców podhalańskich), dzięki czemu i niepiśmienni mieszkańcy Cieszyna mogli partycypować w jego życiu kulturalnym¹¹⁹. Ważną instytucją na mapie kulturalnej miasta było Dziedzictwo bl. Jana Sarkandra, zajmujące się głównie działalnością wydawniczą i oświatową. Na jego czele stali księża katolicycy – najpierw J. Londzin, a po jego śmierci Rudolf Tomanek¹²⁰. Z polskich stowarzyszeń kulturalnych, mających siedzibę w Cieszynie, oprócz wspomnianych już wcześniej, warto wymienić Towarzystwo Ewangelickie (prezes Karol Kulisz) i Towarzystwo Domu Narodowego (prezes Andrzej Macura). W mieście działały też Czytelnie Katolicka (prezes Karol Legin) i Ewangelicka (prezes Rudolf Wrzeczonko)¹²¹.

Niemieckie stowarzyszenia na Śląsku Cieszyńskim od 1931 roku były skupione w Deutscher Kultverband (Niemiecki Związek Kulturalny)¹²². Oprócz wcześniej wymienionych z niemieckich stowarzyszeń warto odnotować jeszcze Deutscher Ostschlesischer Kunstverein (prezes Otto Rosenfeld), Deutscher Lese- und Geselligkeitsverein (prezes Otokar Mohila, później Leonard Hulek) i Deutscher Tafelrund (prezes Jan Polak, później Edward Krögler). Na czele cieszyńskiego Nordmarku stał lekarz Hermann Hinterstoisser, z kolei młodzieżówką tej organizacji kierował Stefan Kovacsik¹²³.

119 A. Zając: *Kierunki działalności i sprawy organizacyjne*. W: *Polskość bastion: szkice z dziejów Macierzy*. Red. R. Danel. Cieszyn 1985, s. 21–28; J. Golec: *Władze towarzystwa*, tamże, s. 57–58; B. Orszulik: *Działalność kulturalno-oświatowa*, tamże, s. 112–118.

120 Najpełniej działalność stowarzyszenia do 1923 roku omówił R. Tomanek: *Dorobek półwiekowej działalności oświatowej. Krótki zarys dziejów i prac „Dziedzictwa błog. Jana Sarkandra dla ludu polskiego na Śląsku” 1873–1923*. Cieszyn 1924. Por. J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. T. 1, s. 252.

121 *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, s. 51; *Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna*, s. 54–55.

122 P. Greiner, R. Kaczmarek: *Leksykon organizacji niemieckich w województwie śląskim w latach 1922–1939*. Katowice 1993, s. 45.

123 *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, s. 51–52; *Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna*, s. 54.

Z żydowskich organizacji wymienić należy wymienić Jüdischer Akadem. Ferialklub „Harzonia” (w 1926 roku na jego czele stał Leopold Geller, w 1930 roku Kurt Elsner)¹²⁴, Towarzystwo Klub Pań, który powstał 31 III 1932 roku, jednak już 1 XI 1934 roku uległ samorozwiązaniu, oraz powołany do życia 15 XII 1938 roku w byłej czechosłowackiej części miasta Związek Kulturalny Młodzieży Żydowskiej im. Chaima Nochmana Bialika¹²⁵.

Imprezy kulturalne

Mieszkańcy Cieszyna nie mogli narzekać na brak rozrywek kulturalnych. Zamiast na koncert, spektakl czy film mogli wybrać się na wystawę – zwykle organizowano je w Domu Narodowym, na Zamku lub w sali im. Hassewicza. Spektrum wystaw było bardzo szerokie – od dzieł miejscowych malarzy, przez wystawę „morsko-kolonialną” i „przeciwgruźliczą” czy hodowlę jedwabników, na pokazie „owoców, przetworów i miodów” skończywszy¹²⁶. Czasami organizowano różnego rodzaju pokazy – przykładowo 14 XII 1930 roku pułkownik Antoni Własak prezentował „pokaz chmury gazowej i udzielanie pierwszej pomocy zatrutymi gazami”¹²⁷. W Domu Narodowym raz do roku organizowano wielki kiermasz śląski¹²⁸.

Żądni wiedzy mogli posłuchać wykładu na rozmaite tematy. Przykładowo w 1923 roku w Domu Narodowym można było dowiedzieć jaki jest *Wpływ kobiety na zwalczanie pijaństwa*¹²⁹. Wydaje się, że przeważały tematy geograficzne (np. *Tatry, Szata roślinna wybrzeża polskiego Bałtyku, Przez prerie i góry Ameryki*)¹³⁰.

Rozrywką intelektualną mógł być doroczny turniej organizowany przez cieszyński klub szachistów¹³¹. Na początku lat 20. XX wieku za doskonałego szachistę uchodził Franciszek Mocko, przedsiębiorca z Trzyńca, który po rozpadzie Austro-Węgier osiedlił się w Cieszynie. W 1925 roku wyjechał do Salzburga, gdzie zmarł cztery lata później¹³². W Cieszynie organizowano też turnieje brydżowe¹³³.

124 *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, s. 52; *Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna*, s. 54.

125 W. Jaworski: *Żydzi w Cieszynie w okresie międzywojennym*. „PC”. T. 6. 1993, s. 101.

126 „Poseł Ewangelicki” 1924 nr 35; „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 18, 51; 1939 nr 48; „Nowiny Śląskie” 1933 nr 28.

127 „Nowiny Śląskie” 1930 nr 35.

128 „Poseł Ewangelicki” 1923 nr 35; „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 77, 78, 79; 1930 nr 77, 79.

129 „Poseł Ewangelicki” 1923 nr 10.

130 „Poseł Ewangelicki” 1923 nr 12; 1924 nr 14; „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 80.

131 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 84. Por. „Gwiazdka Cieszyńska” 1932 nr 85.

132 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 12. Był bratem Jana Mocko, ówczesnego proboszcza w Skoczowie.

133 „Gwiazdka Cieszyńska” 1932 nr 85.

Imprezy (np. dancingi, bale czy zabawy karnawałowe) organizowano m. in. w Domu Narodowym¹³⁴, hotelu „Pod Jeleniem”¹³⁵, hotelu „Pod Złotym Wołem”¹³⁶ i sali gimnastycznej Hasewicza¹³⁷. Festyny odbywały się m. in. w restauracji-ogrodzie Międzybrodzkiego (dawniej Łysek)¹³⁸, na łące Zakładu Wychowawczego (tuż obok Elektrowni Okręgowej)¹³⁹, w parku nad Bobrówką¹⁴⁰, w parku miejskim nad Olzą w Błogocicach¹⁴¹, „Pod Dębem”¹⁴², na boisku ślizgawkowym nad Bobrówką¹⁴³ oraz w parku Sikory w Czeskim Cieszyńcu (także przed 1938 rokiem)¹⁴⁴. Festynom nieraz towarzyszyły zawody sportowe i loterie fantowe¹⁴⁵.

Ośrodkami życia kulturalnego były też niektóre gospody. W 1918 roku w Cieszyńcu było ich 60, w 1930 roku 53¹⁴⁶. Skrzyżowaniem tradycyjnej karczmy i domu kultury była gospoda „Na Piketach” w Bobrku (od 1932 roku w granicach Cieszyna), którą prowadził Adam Wybraniec, a od 1936 roku Alojzy Kocman. Oprócz zabaw tanecznych, weseł czy dożynek organizowano tam przedstawienia teatralne¹⁴⁷. W Cieszyńcu działała też szkoła tańca (początkowo przy ul. Górnej 14, później przeniesiono ją na ul. Szersznika 4), którą prowadził Karol Kiebel¹⁴⁸.

134 „Dziennik Śląska Cieszyńskiego” 1926 nr 1; „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 71, 81, 100; 1930 nr 17;

Ł. Dawid: *Działalność Domu Narodowego w Cieszyńcu w latach 1918–1939*, s. 58.

135 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 73; 1930 nr 73; „Nowiny Śląskie” 1931 nr 5; 1935 nr 2.

136 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 3, 12; „Nowiny Śląskie” 1932 nr 6.

137 „Dziennik Śląska Cieszyńskiego” 1926 nr 2; „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 2, 4, 5, 9.

138 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 46, 53.

139 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 47.

140 „Posel Ewangelicki” 1923 nr 29; „Gwiazdka Cieszyńska” 1923 nr 55; 1929 nr 55; 1930 nr 53.

141 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 59.

142 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 49, 52.

143 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 49; 1930 nr 62; 1936 nr 61; „Nowiny Śląskie” 1931 nr 27.

144 „Nowiny Śląskie” 1932 nr 27; „Gwiazdka Cieszyńska” 1939 nr 46.

145 „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 43.

146 „Gwiazdka Cieszyńska” 1930 nr 25.

147 K. Szczurek: *Smętne stulecie*. „Kalendarz Cieszyński 1992”. Cieszyn 1991, s. 97–102.

148 *Książka adresowa miasta Cieszyna z kalendarium na rok 1926*, s. 63; *Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna*, s. 88.

Rozdział II

Sport i turystyka

Piętno konfliktów narodowościowych odbiło się także na miejskim sporcie. Zorganizowane polskie życie sportowe odrodziło się dopiero w czerwcu 1922 roku, gdy grupa polskich działaczy wybrała zarząd klubu TS „Piaś” z Antonim Marcinkiem jako prezesem. W tym okresie „Piaś” był w zasadzie reprezentowany jedynie przez piłkarzy, którzy z braku własnego boiska spotykali się w Parku Sikory w Czeskim Cieszyńcu. W 1923 roku udało się jednak przygotować do rozgrywania meczów uzyskany od władz miasta teren za elektrownią na Małej Łące, który przez następne kilka lat był boiskiem klubowym. Rozgrywano mecze towarzyskie. W 1924 roku istniały już dwie drużyny piłkarskie pod wodzą kapitana drużyny i trenera, w latach 1926–1939 prezesa klubu, Marcina Leitnera. Dopiero w 1927 roku gmina zakupiła parcelę „Pod Wałką”, na której wybudowano boisko, bieżnię, krytą strzelnicę oraz drewniane trybuny dla 500 widzów. W 1928 roku, po przejściowych kłopotach, z resztek piłkarzy TS „Piaś” Jan Adamczyk utworzył nową drużynę, która po dwóch latach zgłosiła akces do Polskiego Związku Piłki Nożnej, podokręgu w Bielsku. Odtąd klub piłkarski brał udział w rozgrywkach okręgowych, w roku 1938 awansując z klasy B do klasy A. W ramach TS „Piaś” działały sekcje: piłkarska, bokserska, lekkoatletyczna, gimnastyczna, motorowa, strzelecka. Większe sukcesy sportu cieszyńskiego odnosił w pływaniu, do czego przyczyniła się rozbudowa basenu pływackiego (do 50 m) na miejskim kąpielisku przy pl. Drzewnym. Sekcja pływacka TS „Piaś” powstała w 1937 roku. Od 1927 roku działał pływacki Sport-Club, rok później już w ramach Polskiego Związku Pływackiego. Oprócz pływaków, trenujących pod wodzą akademickiego mistrza świata w skokach do wody Zieglera, działający od 1927 roku cieszyński Sport-Club posiadał również drużynę piłki wodnej, która w 1929 roku zdobyła mistrzostwo okręgowe. Prężnie działała zasilana przez pływaków ze Sport-Clubu sekcja pływacka Akademickiego Związku Sportowego przy PWSGW. W maju 1931 roku odbyły się w Cieszyńcu akademickie mistrzostwa Polski. Jeden z tytułów mistrzowskich zdobył członek miejscowego klubu Wolfgang Lazar. Później cieszyńskich pływaków (Rudolf Szymika, Franciszka Pasza, Alojzego Kleiska, Ferdynanda Inderkę, Bronisława Góralika, Jana Łamacza, Jana Kubika) przejął klub sportowy Związku Strzeleckiego¹.

1 „Piaś” Cieszyn. *Klub z tradycjami*. Red. J. Kunisz, K. Raszka. Cieszyn 1999, s. 3–9; F. Pasz: *Cieszyńskie pływanie*. „Kalendarz Cieszyński 1997”. Cieszyn 1996, s. 244–249.